

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Helsinki 5.12.2007

Tiedotusvälineille
JULKAISUVAPAA 5.12.2007 KLO 10.00

UUSI NUORISORANGAISTUS – määrät matalia, kokemukset pääosin myönteisiä

Marttunen, Matti & Keisala, Hertta (2007): Uusi nuorisorangaistus I: nuorisoprosessi ja tuomitseminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 230.

Keisala, Hertta & Marttunen, Matti (2007): Uusi nuorisorangaistus II: toimeenpano ja vaikuttavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 231.

Lisätietoja antaa Marttunen, p. 010 36 65361 tai 050-5631064, s-posti: matti.marttunen@om.fi

Tyypillinen nuorisorangaistukseen tuomittu nuori

Nuorisorangaistus on tarkoitettu nuorille, joiden tausta ja elämäntilanne ei ole paras mahdollinen. Tutkimuksen mukaan ”tyypillinen” nuori on käynyt peruskoulun loppuun, mutta on työtön. Hän asuu vanhempiensa luona, mutta on lastensuojelun asiakas jo entuudestaan. Hän ei ole huumeriippuvainen, mutta on kokeillut huumeita tai käyttää niitä satunnaisesti. Alkoholin käytöstä aiheutuu hänelle merkittävää harmia: rikokset on tehty humalassa. Hänet on aikaisemmin tuomittu sakkoihin, ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja tuomitut vahingonkorvaukset ovat verraten suuria. Rikokset ovat tyypillisesti väkivaltarikoksia. Nuorella on rikoksiin altistava kaveriporukka. Nuori suorittaa nuorisorangaistuksen loppuun, mutta toimeenpanon aikana häntä on jouduttu huomauttamaan myöhästelyistä ja poissaoloista. Hän kokee, että nuorisorangaistuksesta on ollut hänelle hyötyä ja kokee saaneensa kriminaalihuollolta tukea elämänhallintaan enemmän kuin esimerkiksi lastensuojeluviranomaisilta.

Valikoituminen nuorisorangaistukseen

Nuorisorangaistuksen tarkoituksenmukaisuus punnitaan kriminaalihuollossa sangen tarkasti. Toimeenpanosuunnitelmat ovat hyvin laadittuja ja eri seuraamusten hyötyjä ja haittoja punnitaan perusteellisesti. Nuorisorangaistuksen käyttöä perustellaan rikosten uusimisriskillä, sosiaalisen selviytymisen edistämällä, intensiivisen puuttumisen tarpeella ja nuoren muutosmotivaatiolla.

Tietolaatikko:

Laki nuorisorangaistuksesta tuli voimaan vuoden 2005 alussa koko maassa. Nuorisorangaistusta kokeiltiin tätä ennen seitsemän käräjäoikeuden alueella kahdeksan vuotta.

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita rikossentekohetkellä 15–17-vuotias ollut nuori henkilö.

Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää, että sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi tuomitsemista on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Käytännössä edellytykset merkitsevät, että nuorisorangaistus on ankaruudeltaan ehdolliseen vankeuteen rinnastuva rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ja ettei nuorisorangaistus koske lieviä rikoksia eikä nuoria, joiden elämäntilanne ja -hallinta ovat kunnossa.

Rikosoikeus ja lastensuojelu

Suomalainen järjestelmä, jossa sekä sosiaaliviranomaiset että oikeusviranomaiset käsittelevät nuorten ongelmia, ei johda sanktiokumulaatioon. Toisin sanoen ne nuoret, jotka on otettu huostaan ja sijoitettu laitokseen osaksi rikoskäyttäytymisen vuoksi, eivät tule kuin poikkeuksellisesti tuomituksi nuorisorangaistukseen, vaan heidät tuomitaan pääsääntöisesti ehdolliseen vankeuteen.

Puolet tutkimusaineiston nuorista on jossain vaiheessa elämäänsä ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, eli luku on yli 20-kertainen koko ikäryhmään verrattuna. Rikoskontrollijärjestelmän ja lastensuojelun piirissä on verraten sama ongelma- nuorten ryhmä.

Rikosoikeus- ja lastensuojelujärjestelmä paikkaavat toinen toisiaan: esimerkiksi nuorisorangaistusta käytetään, jos lastensuojelupalvelut eivät täysin vastaa nuoren tarpeita ja nuorisorangaistus tuo interventiokokonaisuuteen tarvittavan lisän. Dynamiikka toimii myös toiseen suuntaan: nuorisorangaistus saatetaan tarpeen mukaan keskeyttää (aluksi väliaikaisesti), jos nuori sijoitetaan päihdehuolto- tai lastensuojelulaitokseen.

Seuraamuksen vähäinen käyttö ja kohdentuminen

Seuraamuksen käyttö on ollut huomattavasti odotettua vähäisempää. Vuonna 2005 valmistui 113 toimeenpanosuunnitelmaa. Näistä hieman yli puolessa (58 kpl, 51 %) nuorisorangaistus katsottiin tarkoituksenmukaiseksi seuraamukseksi. Vuonna 2005 nuorisorangaistuksia tuomittiin 43 ja vuonna 2006 40 kappaletta. Lainvalmisteluasiakirjoissa nuorisorangaistuksia arvioitiin tulevan täytäntöön pantavaksi esimerkiksi vuonna 2006 140 ja vuonna 2007 jo 190 eli moninkertainen määrä.

Seuraamuksen vähäinen käyttö on monen asian summa. Henkilötutkintakäytännöissä ei ehkä tunnisteta nuorisorangaistuksen kohderyhmää. Kaikkia nuoria ei tavoiteta toimeenpanosuunnitelman tekoa varten. Kriminaalihuolto on lisäksi omaksumut seuraamussuosituksissaan varsin tiukan linjan: se antaa kielteisen lausunnon nuorisorangaistuksen tarkoituksenmukaisuudesta noin joka toisessa tapauksessa. Lopulta tuomioistuimet eivät aina tuomitse nuorisorangaistusta kriminaalihuollon suosituksesta huolimatta: joka viidennessä tapauksessa nuorisorangaistus jää suosituksesta huolimatta tuomitsematta. Tämä johtuu siitä, että monet tuomarit pitävät nuorisorangaistusta ehdollista vankeutta ankarampana seuraamuksena.

Huomioita rangaistuskäytännöstä

Yli puolessa nuorisorangaistustuomioissa päärikos oli väkivaltarikos. Seuraamuksen toimeenpanossa tulee kiinnittää huomiota keskusteluihin ja ohjelmiin, joilla vähennetään väkivaltaista käytöstä. Suuttumuksen hallintaohjelman asema nuorisorangaistuksen sisällössä on myös käytännössä merkittävä.

Tuomittujen nuorisorangaistusten kesto oli keskimäärin 6,2 kuukautta. Nuorten maksettavaksi tuomittiin suuria vahingonkorvauksia. Olisi perusteltua, että myös seuraamuksen sisällössä kiinnitettäisiin huomioita keinoihin selvittää vahingonkorvauksista.

Nuorisorangaistukseen tuomituista nuorista 76 % on aikaisemmin todennäköisesti tuomittu johonkin rangaistukseen, käytännössä joko sakkoon tai ehdolliseen vankeuteen.

Seuraamuksen sisältö

Nuorisorangaistuksen sisältö on hyvin tarkoin ohjeistettu. Nuorta tavataan keskimäärin lähes kaksi kertaa viikossa nuorisorangaistuksen ensimmäisinä kuukausina.

Nuorisorangaistus sisältää (1) valvontatapaamisia, (2) sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia, (3) niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta ja (4) työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä. Uuden nuorisorangaistuksen myötä työn ja sen tekoon perehdyttämisen osuus seuraamuksen sisällöstä on laskenut kokeiluajaisesta kolmanneksesta viiteen prosenttiin. Ohjelmien ja kirjallisten harjoitusten osuus on noussut kokeiluajaisesta neljänneksestä lähes kahteen kolmasosaan.

Onnistuneet ohjelmat

Rikoskeskustelut kuuluvat Kriminaalihuoltolaitoksen ohjeistuksen mukaan jokaisen nuorisorangaistuksen toimeenpanoon. Rikoskeskusteluja käytiinkin yhtä luukuun ottamatta kaikissa arvioituissa toimeenpanoissa. Rikoskeskusteluja pidettiin valvojien loppuarvioissa selvästi onnistuneimpana osa-alueena. Monet keskusteluja hyödyllisinä pitäneistä nuorista korostivat sitä, että ovat alkaneet ajatella asioita uudella tavalla, saaneet miettiä ja joutuneet miettimään käyttäytymistään ja oppineet näkemään asiat toisesta näkökulmasta.

Noin puolet suuttumuksen hallintaosion läpikäyneistä nuorista koki hyötynensä keskusteluista. Suuttumuksen hallintaosio hyödytti nuoria siten, että se oli herättänyt nuoren pohtimaan aggressiivisuuttaan ja omia käyttäytymismallejaan tai panostamaan itsehillintään sekä etsimään tilanteisiin uusia toimintatapoja.

Loppuarvioinneissa monet valvojista mainitsivat nuoren päässeen kiinni työelämään tai saaneen opiskelupaikan nuorisorangaistuksen toimeenpanon alkamisen jälkeen. Myös yhteiskunnan perustoimintoja koskeva osio sai kiitosta erityisesti nuorilta.

Toimeenpanon onnistuminen

Valvojien mukaan nuorisorangaistus oli ollut mielekäs ja selkeästi tarkoituksenmukainen seuraamus noin joka toisen nuoren kohdalla. Kolmanneksessa valvoja oli kirjannut nuoren hyötynneen nuorisorangaistuksesta jollakin tavalla, vaikka toimeenpanossa ei kaikilta osin onnistuttu. Seuraamusta pidettiin mielekkäänä esimerkiksi siksi, että nuori oli hyötynyt intensiivisestä puuttumisesta, nuorisorangaistus oli parantanut nuoren elämäntilannetta, nuorisorangaistuksella oli pystytty puuttumaan nuoren rikoskierteeseen tai päihteiden ongelmakäyttöön, nuori oli oppinut ymmärtämään tekojensa vakavuuden ja seuraukset paremmin, ja nuorisorangaistus lisäsi nuoren sosiaalisia vuorovaikutustaitoja, suuttumuksenhallintaa, itsenäistymistä ja vastuunottoa.

Nuorisorangaistukseen tuomituista nuorista uuden tuomion vuoden seuranta-aikana sai 52,7 %. Kun sakot jätetään laskuista pois, vuoden aikana uuden rikosrekisteriin merkittävän rangaistuksen sai 42 % nuorista. Nuorisorangaistukseen tuomituista nuorista 16 % (1–2 vuoden seuranta-aikana) tuomittiin vankilarangaistukseen.

Sanktiointi ja keskeyttäminen

Nuorisorangaistuksen valtakunnallistamisen ja vakinaistamisen yhteydessä kannettiin suurta huolta toimeenpanosuunnitelman ehtojen rikkomisen sanktioinnin toimivuudesta ja suuresta keskeyttämisprosentista. Uutena sanktiointikeinona otettiin käyttöön nouto. Noutoa käytettiin tarkastelluissa toimeenpanoissa hyvin vähän, kolme kertaa. Noudon mahdollisuus on kuitenkin osoittautunut tarpeelliseksi, koska sen uhka on edesauttanut toimeenpanon velvollisuuksien noudattamista.

Kokeiluaikana 38 % nuorisorangaistuksen toimeenpanoista keskeytettiin. Vuosina 2005–2006 keskeytettyjen osuus oli noin 25 %. Kun mukaan laskuihin otetaan vain uuden lain mukaiset nuorisorangaistukset, on keskeyttämisprosentti vielä matalampi, 13 %. Nuorisorangaistuksen keskeyttäminen on vähentynyt olennaisesti.

Syynä toimeenpanojen aikaisempaa suurempaan onnistumiseen ei kuitenkaan välttämättä ole entistä sujuvampi toimeenpano taikka toimivampi sanktiointijärjestelmä, vaan toimeenpanosuunnitelmissa omaksuttu käytäntö jättää nuorisorangaistus suosittelematta ”kaikkein hankalimpien nuorten” tapauksissa. Tulokset herättävät kysymään, suositellaanko nuorisorangaistuksia ennakoidussa ja tavoitellussa laajuudessa ja käytetäänkö nuorisorangaistukseen valikoimisessa turhan varovaista linjaa. Seuraamuksen sisällön kuntouttavat mahdollisuudet saatetaan jättää näin ollen osaksi käyttämättä.

Kokonaisarvio

Nuorisorangaistusta koskevassa sääntelyssä ei ole suuria ongelmakohtia. Myös toimeenpanokäytännöt osoittautuivat tarkoituksenmukaisiksi ja toimiviksi. Vuonna 2005 toteutetun nuorisorangaistuksen vakinaistamisen voidaan todeta näiltä osin onnistuneen.

Seuraamuksen vähäiseksi jäänyt käyttö on kuitenkin selvä ongelma. Pääselitys seuraamuksen niukkaan käyttöön löytyy nuorisoprosessiketjun alkupäästä. Nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmia laaditaan harvakseltaan ja odotettua vähemmän. Myös lausunnoissa otettu tiukka kanta seuraamuksen käyttöön selittää vähäistä tapausmäärää. Kriminaalihuolto on antanut joka toisessa tapauksessa kielteisen lausunnon nuorisorangaistuksen tarkoituksenmukaisuudesta. Nuorisorangaistukseksi päätyneiden tapausten määrää on loppuvaiheessa verottanut myös tuomioistuinten tapa tuomita osassa tapauksia tekijä nuorisorangaistuksen sijasta valvonnalla tehostettuun ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Julkaisu 230 on OPTL:n kotisivuilla <http://www.optula.om.fi/41211.htm> ja
julkaisu 231 on OPTL:n kotisivuilla <http://www.optula.om.fi/41212.htm>

Julkaisuja voi tilata Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta puh. 010 3665355.